

Oponentský posudek disertační práce

Název disertační práce: Mezilidské vztahy ve školních kolektivech

Autorka: Ing. Ivana Singerová

Téma mezilidských vztahů ve škole zastřešované pod klimatem školy, klimatem učitelských sborů, klimatem školních tříd se v posledních letech dostává do popředí zájmu výzkumníků i v České republice. Děje se tak patrně proto, že ředitel školy má velké pravomoci při výběru učitelů i v řízení jejich dalšího vzdělávání a profesního rozvoje. Kvalita vztahů ve školách, sociální prostředí, ve kterém se žáci učí, je často jmenována jako další faktor kvality školy vyvažující sledování vzdělávacích výsledků žáků. V tomto smyslu si autorka vybrala téma aktuální a vlastním přístupem přispívá k jeho rozkrývání prostřednictvím případových studií šesti středních odborných škol v České republice.

Autorka nečlení práci na standardní teoretickou a empirickou část, byť ze struktury jednotlivých kapitol je toto zřejmé. Kapitoly 1 – 4 mají teoretickou povahu, kde autorka čerpá z různých dostupných zdrojů a postupně zaměřuje svůj pohled od mezilidských vztahů obecně (kapitola 1), přes charakteristiky sociálních skupin (kapitola 2) a vymezení školních kolektivů (kapitola 3) po vztahy v pedagogickém sboru (kapitola 4). Tato část má rozsah 50 stran. Následující empirická část (kapitoly 5 – 11) má 90 stran. Disertační práce je ukončena diskusí a shrnujícím závěrem. Diskuse je vhodně pojata, autorka se snaží zasadit výsledky vlastního zkoumání do kontextu výsledků jí známých výzkumů v českém prostředí. Přílohy dokumentují vlastní autorčin výzkum, jsou zde uvedeny techniky výzkumu polostrukturovaného rozhovoru a pozorování a harmonogram realizace. Práce je logicky a přehledně členěna, je úhledně zpracována.

Připomínky a náměty k obhajobě:

Lze hovořit o „školním kolektivu“ (kap 3.) ve smyslu „sociální skupiny“? Co je „kolektiv“ a co je „sociální skupina“? Lze hovořit o „subkolektivu rodičů“? Mezi rodiči probíhá zpravidla mezilidská interakce převážně jen u rodičů z téže třídy a to ještě řada rodičů stojí „stranou“. Jen občas spolu komunikují na některých školách neaktivnější rodiče z jednotlivých tříd. Lze zahrnout pod hlavičku „školního kolektivu“ všechny aktéry, kteří v daný čas „přináleží“ k dané škole?

Na s. 48 by stálo za zmínku uvést chystané zavedení kariérního systému učitelů. Tato iniciativa může mít též dopad na mezilidské vztahy v učitelských sborech.

Na s. 61 je název obrázku „Klima školy“, nejedná se v tomto případě jen o klima učitelského sboru?

Kapitola 5.2 nese název Formulace výzkumného problému. Ten je však v následujícím textu zastřen nebo nejasně formulován. Je jím zvýrazněná citace Mareše nebo až následující věta „A právě subjektivní pohled na pocity pedagogů, které vznikají na jejich pracovištích v souvislosti s mezilidskými vztahy s jejich spolupracovníky, je předmětem této práce.“? Deklarování „subjektivního pohledu autorky“ by bylo pro disertační práci málo, nebo je myšleno „pohled na subjektivní pocity pedagogů“?

Ústřední výzkumná otázka byla formulována takto: „**Jaké jsou interpersonální vztahy v pedagogických kolektivech středních odborných škol?**“ K této otázce je pak i zaměřeno vlastní autorčino výzkumné počínání.

Autorka píše o potřebě metodologické triangulace (s. 79). Proč nebylo využito dotazování žáků a rodičů a pracuje se jen s informacemi typu „co si myslí učitelé, jak je vnímají žáci a rodiče“? Proč nebyla triangulace rozšířena i o další metody dotazování těchto školních aktérů? Navíc podkapitoly 11.1.1 – 11.1.3 nesou v daném smyslu matoucí názvy typu „Názory na pedagogický sbor očima žáků.“

Podobně občas v textu je to zavádějící, viz úvod diskuse na s. 153 „Jak funguje pedagogický sbor očima žáků, nepedagogických pracovníků školy a ostatních lidí, kteří s nimi pravidelně přicházejí do styku, byla první oblast, kterou jsme se zabývali.“

Podobně mohl být pro zjištění klimatu v učitelských sborech použit citovaný dotazník KUS a nemusela by autorka odhadovat charakteristiky sborů pod zorným úhlem faktorů, které daný dotazník měří a pouštět se tak na tenký led spekulací. Autorka na s. 113 píše „Potom se nabízí otázka, zda zařazovat téma názoru ostatních subjektů na vztahy v pedagogických sborech do výzkumu. Nakonec jsme dospěli k názoru, že tento úhel pohledu nemůžeme opomenout“. Opomenut byl.

Byly by tím kompenzovány nedostatky a zkreslení informací získaných z rozhovorů s učiteli a pozorováním.

Jaký výzkumný vzorek autorka zkoumala? Jde jí o reprezentativní vzorek, který zmiňuje na s. 83 nahoře, který bývá užíván v kvantitativním výzkumu a musí být předem dána kritéria reprezentativity, nebo o vzorek teoretický, který je zmíněn dále a je užíván v některých výzkumech kvalitativních? Nakonec autorka přiznává vzorek účelový (s. 84 nahoře). Lze daný vzorek charakterizovat z hlediska reprezentativity vůči zamýšlenému základnímu souboru či k teoretickému výběru? Na základě jakých argumentů? Není již samotný fakt „vpuštění“ autorky do zkoumání daného tématu ve škole zásadním faktorem pro to, s jakým klimatem se ve sledovaných školách setká?

Na několika místech autorka vyslovuje „silné soudy“, které mají spíše povahu laických tvrzení než tvrzení patřících do disertační práce, kde by měl být každý takový soud dobře uvážen. Např. s. 11: „V podmínkách přátelské atmosféry a za celkově příznivých okolností jsou vždy dosahovány lepší výsledky.“ Opravdu se toto tvrzení vztahuje na všechny dosažitelné výsledky? Co jsou ony „příznivé okolnosti“, na s. 26: „Každý učitel by měl být vždy zároveň dobrým psychologem“. Jak se zde myslí „psycholog“?, na s. 154: „Učitel, který by neměl svoji práci rád, by v současném školství neobstál.“ Opravdu máme ve školách jen učitele, kteří mají svoji práci rádi?, na s. 155: „Celkově můžeme vyslovit názor, že pedagogové jsou obecně inteligentní lidé“

Nelze vyslovovat kritické soudy typu „Poslední charakteristika je v rozporu s výsledky našeho výzkumu, kde vycházejí jako vstřícnější a po všech stránkách lépe hodnocení učitelé – muži.“ (s. 166), na vzorku šesti škol takový soud není možný, navíc se nabízí otázka, zda výsledek není ovlivněn tím, že výzkumníci byla žena.

V práci se vyskytuje jen pár překlepů: např. s. 71 („že to projeví zájem“), s. 67 („Této dotazník...“).

Jak autorka vnímá etickou rovinu vlastního výzkumu a jeho publikování? V disertační práci jsou školy vhodně anonymizovány, ale disertační práce je veřejná a samy školy by se v textu rozpoznaly, včetně ne vždy lichotivých citací na vedení školy (např. s. 135 „ředitelka je v tomto ohledu ješitná a přesvědčená o své neomylnosti...“).

Závěr:

I přes uvedené výhrady, práce splňuje požadavky standardně kladené na disertační práci a doporučuji ji k obhajobě. Vlastní autorčin výzkum šesti případových studií školního klimatu středních škol byl proveden odpovídajícím způsobem a výsledky z rozhovorů s učiteli a pozorování ve školách byly dobře, přehledně a věrohodně zpracovány. Tím autorka odpověděla na hlavní výzkumnou otázku a splnila cíl disertační práce.

Návrh klasifikace: prospěla

V Praze dne 10.7.2015

PhDr. Martin Chvál, Ph.D.

Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze